

APLINKOS POVEIKIS ŠIZOFRENIJA SERGANČIŲ VAIKŲ AGRESYVUMUI

Jūratė Sučylaitė, Jurgita Platakytė

Klaipėdos universitetas

SANTRAUKA

Tyrimo pagrindimas. Šiame straipsnyje analizuojamos šizofrenija sergančių vaikų agresyvaus elgesio priežastys ir ypatybės, aiškinamasi, kokie veiksniai provokuoja agresyvų elgesį, kokia sergančiųjų veikla yra naudinga jų socialinei adaptacijai gerinti. Yra mokslinių straipsnių, nagrinėjančių šizofrenija sergančių asmenų jausmus, neurobiologinius smegenų pakitimus, bet trūksta konkrečių atvejų analizės, leidžiančios geriau suprasti socialines ir psichologines šizofrenija sergančių vaikų agresyvumo priežastis ir metodikas, kaip dirbti su šiais vaikais, norint sumažinti agresyvaus elgesio tikimybę.

Tikslas – ištirti psichosocialinės aplinkos poveikį šizofrenija sergančių vaikų agresyvumui.

Tyrimo metodai. Pasirinktas kokybinis tyrimas: duomenys rinkti atliekant fenomenologinį stebėjimą, pusiau struktūrinį interviu, dokumentų (piešinių) tyrimą; duomenys apibendrinti kokybinės turinio analizės metodu, taip pat vadovautasi grindžiamosios teorijos strategija. Buvo tiriami keturi šizofrenija sergantys mokyklinio amžiaus vaikai, vienas iš jų –17 m., kiti du – 12 m., vienas –14 m. Trumpas interviu atliktas su keliomis vaikų mamomis ir slaugytojomis. Stebėjimų bei interviu medžiaga užrašyta ir analizuota kaip tekstas.

Rezultatai. Šizofrenija sergantis vaikas agresyvaus elgesio išmoksta šeimoje, jį didina socialinis atstūmimas ir staigus turėtų šiltų emocinių kontaktų praradimas. Agresyvūs veiksmai pasireiškia spontaniškai, jie nukreipti į artimiausią aplinką, aplinkiniams žmonėms nesuvokiami, jų atsiradimas siejamas su triukšmo poveikiu. Agresyvus elgesys susijęs su nesaugumo jausmu, prasta saviverte, išėities nematymu ir neįsisašmonintu savo paties elgesiu. Nesąmoningumo būseną agresyvaus elgesio metu stiprėja, tad elgesys darosi nekontroliuojamas, o jo pasekmės susijusios su asmenybės socialiniu pasmerkimu (nuvertinimu). Visa tai išgyvenama kaip patekimas į katastrofą, iš kurios negalima išsigelbėti, todėl vaikai fokusuoja dėmesį į griūvantį pasaulį ir neadekvačiai mėgina gelbėtis provokuodami konfliktus. Tyli aplinka ir piešimas stiprina asmenų savivertę ir nuramina.

Išvada. Individualizuotas, kryptingas šizofrenija sergančio vaiko laisvalaikio organizavimas, atliepiantis pomėgius, kuria saugią psichosocialinę aplinką, kurioje didėja vaiko saugumas ir mažėja agresyvaus elgesio tikimybė.

Raktažodžiai: vaikų šizofrenija, agresyvus elgesys, psichosocialinė aplinka, piešimas.

ĮVADAS

Šizofrenija yra psichikos sutrikimas, kuriam būdingi minčių, emocijų, valios ir elgesio pokyčiai bei pasikartojantys psichozės epizodai. Šis psichikos sutrikimas dažnai suprantamas kaip asmens prarasta galia suvokti save patį, kaip asmens žlugimas (Hasson-Ohayon et al., 2014). Šizofrenijos pasireiškimas siejamas su genų pokyčiais ir socialinės aplinkos įtaka. Traumuojantys gyvenimo įvykiai neigiamai paveikia vaiko emocinį vystymąsi ir yra viena iš šizofrenijos pasireiškimo priežasčių. Vaikui patekus į traumuojančią situaciją, kyla emocijos,

kurių jis nepajėgia išgyventi – sunkūs išgyvenimai atsiskiria nuo jo paties, pasireiškia disociacijos, dėl to pasikeičia vaiko elgesys, realios situacijos suvokimas tampa nevisavertis. Kiekvienas asmuo, tiek vaikas, tiek suaugusysis supratęs, kad jis yra kitoks, kad jo jausmai skiriasi nuo kitų, pradeda nereikšti jausmų, šalinasi žmonių, ir tarp jų nebelieka nė vieno, kuris jį suprastų. Remiantis mokslinių tyrimų duomenimis galima teigti, kad neadekvati jausmų raiška ar jos stoka yra susijusi su jausmų nepažinimu, nepakankamu jų siejimu su savimi pačiu ir nepakankamu gebėjimu reguliuoti savo emocijas. Neišmokus atpažinti ir pripažinti kylančio pykčio, jis tampa automatiniu, su savimi pačiu nesiejamu veiksmu (Coggins, Fox, 2009). Jei vaiką augina žmonės, gebantys atsilipti į jo emocines reakcijas, vaikas pradeda suprasti jausmus ir reguliuoti emocinę būseną. Anksčiau emocinė patirtis svarbi ne tik sveikų vaikų, bet ir susirgusiųjų šizofrenija tolesniam gyvenimui.

Pastarųjų metų neurobiologiniai tyrimai patvirtina pakitimus sergančiųjų šizofrenija ir jų artimiausių giminių tinkliniame darinyje. Tinklinio darinio pokyčiai susiję su psichozės simptomais. Visgi teigiama, kad patologinių reiškinių atsiradimas labiau priklauso nuo tinklinio darinio funkcionavimo pokyčių, o ne nuo struktūros pakitimų. Skurdi vaikystė, potrauminis stresinis sutrikimas, išsivystęs dėl ankstyvojoje vaikystėje patirtos traumos, bloga streso tolerancija yra susiję su smegenų struktūras (užpakalinę juostinę (lot. *cyngulate*), priešpleišį (lot. *pre-cuneus*) ir priešfrontalinę žievę) jungiančio tinklo sumažėjusiu veikimu (Peeters et al., 2015). Psichoziniais sutrikimais sergančių vaikų vystymasis yra sutrikęs, pastebėti kognityvinio išsivystymo, socialinio sąmoningumo trūkumai ir lėtesnės reakcijos (Gur et al., 2014). Nesuvokiant savęs paties, nesuvokiama ir gyvenimo prasmė, neturima tikslo koncentruoti jėgas, sveikimui gresia žlugimas (Hasson-Ohayon et al., 2014). Savęs paties suvokimo aiškumas susijęs su vidine stigma. Kuo labiau jaučiama vidinė stigma, tuo blogiau asmuo suvokia save patį. Internalizuotos stigmos poveikis sergančiojo šizofrenija asmenybei yra neigiamas visais atvejais, ir tai nepriklauso nuo asmens amžiaus, išsilavinimo, ligos trukmės. Kuo didesnė sergančiųjų šizofrenija vidinė stigma, kuo labiau išreikšti ligos negatyvūs simptomai (blankios emocijos, ekspresyvumo stoka), tuo sunkiau užmezgami socialiniai kontaktai. Asmenys, labiau rezistentiški stigmat, turi daugiau galių veikti socialiniame pasaulyje. Rezistentiškumas stigmati turi reguliuojamos galios: veikia šizofrenija sergančiojo motyvaciją ir malonumą išgyvenimą – taip mažinami ligos negatyvūs simptomai (Campellone et al., 2014).

Žiaurumas yra susijęs su empatijos nepakankamumu, empatijos trūkumą paaiškina neurobiologiniai pokyčiai, bet empatijos atsiradimui daug reikšmės turi emocinė vaiko vystymosi aplinka. Į žiaurios nusikaltimus linkusių, empatijos

neturinčių asmenų protas apima tik jų „aš“, trūksta gebėjimo atpažinti kitą ir jo jausmus bei mintis, trūksta gebėjimų adekvačiai reaguoti, atsiliepti į kitą žmogų. Empatijos mažėja, kai žmonės yra pavargę, o tėvų priežiūros stoka ar tėvų netinkamas elgesys su vaiku, stiprus prisirišimas prie mamos ir atsiskyrimo nuo jos sunkumai yra empatijos trūkumo priežastys ir skatina agresyvumą. Autistinio spektro asmenys (šiam spektrui iš dalies galima priskirti ir šizofrenija sergančius vaikus) turi pozityvų empatijos laipsnį, o psichopatinių asmenų empatijos laipsnis neigiamas. Autistiškiems asmenims trūksta kognityvių gebėjimų atpažinti kitą, jo ketinimus, o psichopatai neturi poreikio atpažinti kito jausmus, jų ankstyvųjų gyvenimo metų patirtis primena netinkamą emocinį elgesį su jais (Albertyn, 2012). Žinant, kad vaikystėje patirtos traumos keičia asmenų smegenų funkcionavimą ir didina prielaidas psichikos sutrikimams (netgi tokiems kaip šizofrenija) pasireikšti, svarbu aiškintis, kaip socialinė vaiko vystymosi aplinka susijusi su susirgimo šizofrenija pradžia ir agresyvumu, kaip galima padėti šiems vaikams adaptuotis gyvenime.

Tyrimo tikslas – ištirti aplinkos poveikį šizofrenija sergančių vaikų agresyvumui.

METODAI

Pasirinktas kokybinis tyrimas, leidžiantis, išsamiau nagrinėti tyrimo problemą, atrasti daugiau požymių, nusakančių šizofrenija sergančių vaikų agresyvų elgesį, vertinti individualias agresyvaus elgesio priežastis, elgesio priklausomybę nuo socialinių veiksnių natūralioje, visą laiką kintamoje, žmonių kuriamoje realybėje. Tiriamų atvejų atrankos kriterijus – vaikai, sergantys šizofrenija, kuriems būdingas agresyvus elgesys. Atlikta keturių šizofrenija sergančių vaikų socialinės aplinkos ir agresyvaus elgesio raiškos analizė. Duomenims rinkti naudotas pusiau struktūrinis interviu su tiriamuoju: pirmasis atliktas vaikui patekus į psichiatrijos skyrių, antrasis – po agresyvaus poelgio, taip pat pusiau struktūriniai interviu atlikti su mama arba globėju, naudotas fenomenologinio stebėjimo metodas ir atliktas privačių dokumentų (vaikų piešinių) tyrimas. Duomenys rinkti ir interpretuoti vadovaujantis fenomenologiniu požiūriu (Lien et al., 2014), apibendrinti hermeneutiniais-interpretaciniais metodais, vadovautasi grindžiamosios teorijos strategija ir kokybinės kontentinės analizės (Virbalienė ir kt., 2006) reikalavimais. Laikantis kokybinio tyrimo metodo reikalavimų, visa interviu ir stebėjimų medžiaga buvo užrašyta, parengta analizei. Fenomenologinį stebėjimą atliko viena iš straipsnio autorių. Abi autorės, nepriklausomai viena nuo kitos, refleksyviai apmąstė stebėji-

mų ir interviu medžiagą, rašė savo komentarus ir atliko turinio analizę. Vėliau tyrėjos palygino komentarus, išskirtas kategorijas, užrašė apibendrintus individualių įžvalgų duomenis.

Tyrimo patikimumui pagrįsti naudota duomenų rinkimo metodų trianguliacija (interviu, stebėjimas, dokumentų (piešinių) tyrimas), duomenis interpretuojant vadovautasi skirtingais teoriniais požiūriais – psichodinaminiu ir fenomenologiniu požiūriu, socialinio išmokymo teorija. Tyrimą atliko dvi tyrėjos, taigi pasinaudota ir tyrėjų trianguliacijos principu. Tyrimas atliktas laikantis etikos principų. Konkrečiai nenurodoma gydymo įstaiga, tiriamųjų vardai, gautas tiriamųjų leidimas stebėjimų medžiagą naudoti tyrimui, nenurodant pavardės, ir papasakoti apie jų išgyvenimus specialistams, kurie norės padėti šizofrenija sergantiems vaikams.

TYRIMO REZULTATAI

Šizofrenija sergančių vaikų gyvenamoji **aplinka**. Išanalizavę interviu tekstus išsiaiškinome temas, apibūdinančias vaikų, sergančių šizofrenija ir linkusių į agresyvų elgesį, gyvenimiškąją situaciją. Remiantis 1 lentelėje pateiktais duomenimis galima teigti, kad mūsų tiriamieji išgyveno smurtą šeimoje arba mokykloje.

1 lentelė. Gyvenamosios aplinkos ypatybės

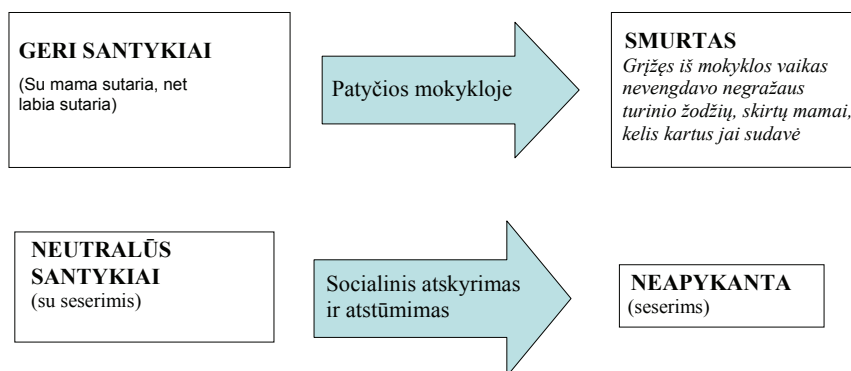
Tema	Potėmė	Įrodantys teiginiai
Smurtas namuose	Fizinis	<i>Tėvas labai riboja gyvenimą, mušė, nenoriai leisdavo kur nors išeiti. Tėvas bandė smogti motinai.</i>
	Verbalinis	<i><...> tėvas rėkia ant mamos, šeimoje dažnai kildavo barniai.</i>
Smurtas mokykloje	Verbalinis ir fizinis	<i>Mokykloje patirdavo kartais net labai žiaurias patyčias: grįždavo suplėšytais rūbais, praskelta lūpa ir pan.</i>

Tiriamieji, nors ir linkę į agresyvų elgesį, turėjo pozityvių santykių ir teigiamų emocinių išgyvenimų patirties, tačiau jie išgyveno žmonių, prie kurių buvo emociškai prisirišę, netektį (mamos mirtį, išsiskyrimą su tėvu po šeimos skyrybų), ne vienas tiriamasis išgyveno emocinio ir socialinio atstūmimo jausmą (mama neaugino arba buvo atskirtas nuo seserų), jiems trūksta visaverčių ir net skurdžių socialinių santykių (2 lent.).

2 lentelė. Socialiniai santykiai

Potėmė	Irodantys teiginiai
Pozityvūs šeimoje	<i>Santykiai su mama buvo geri, net labai geri. Su mažaisiais broliais sutardavo, juos prižiūrėdavo, Berniukas labai myli tėvą. Su juo praleisdavo didžiąją dalį laiko.</i>
Negatyvūs šeimoje	<i>Tėvas labai riboja gyvenimą, mušė.</i>
Praradimas	<i>Mama žuvo. Po skyrybų vyras išvyko į užsienį, o ji likusi su vaiku ir nauju vyru. Naujojo tėvo vaikas neprisileidžia.</i>
Atstūmimas	<i>Seseris priglaudė giminės, o jo niekas nepasiėmė. Ką tik gimusį ligoninėje paliko jo motina. Vaikas nuo pat kūdikystės augo vaikų globos namuose.</i>
Stoka / vienišumas	<i>Draugų jis neturintis. Berniukas daug draugų neturėjo. Bendravo su pora metų jaunesniu kaimynu.</i>
Vengimas	<i>Po mokyklos vaikas užklasinėse veiklose nedalyvaudavo, į kiemą eidavo retai (ir tai nenoriai).</i>

Socialinių santykių vengimas yra susijęs su užsisklendimu – tendencija išryškėja neigiamų išgyvenimų metu: apie traumuojamų įvykių detales mama sužinodavo tik paskambinusi klasės auklėtojai, jos vaikas apie tai kalbėti nenorėdavo atsakydamas: *Viskas man gerai*. Agresyvus elgesys atsirado kaip reakcija į pažeminimą: atstūmė giminės, mokykloje išgyveno patyčias. Agresyvus elgesys susijęs su negatyvia santykių ir jausmų transformacija: pokalbiuose su mama pradėjo vartoti keiksmažodžius, pasireiškė priešiški fiziniai veiksmai mamos, su kuria sutarė, atžvilgiu; neutralius santykius su seserimis pakeitė neapykanta (*Po tėvo žūties giminės priglaudė seseris, o jo atsisakė, seserims jaučia neapykantą*). 1 paveiksle parodyta, kaip pasikeičia socialiniai santykiai, išgyvenant pažeminimą.

1 pav. Socialinių santykių transformacija išgyvenant pažeminimą

Prarastus socialinius santykius lydi realios situacijos vengimas, neigimas. Skurdūs socialiniai santykiai yra susiję su prasmingos veiklos neturėjimu.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikai, sergantys šizofrenija ir linkę į agresyvų elgesį, yra išgyvenę smurtą artimiausioje aplinkoje (šeimoje). Pažeminimų išgyvenimas yra veiksnys, sukeliantis negatyvią socialinių santykių transformaciją ir skatinantis užsisklendimą, izoliavimąsi, vengimą bet kokios veiklos, kuri neįmanoma be socialinės komunikacijos.

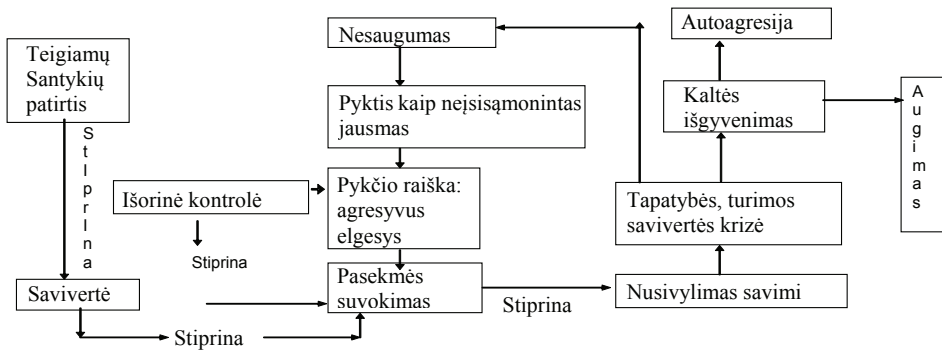
Šizofrenija sergančių vaikų agresyvaus elgesio ypatybės. Toliau pateikiamos vaikų, sergančių šizofrenija, įniršio raiškos ypatybės (3 lent.) ir jų komentaras.

3 lentelė. Įniršio raiškos ypatybės

Potėmė	Citata
Ūmi agresija	<i>Staiga pakilo, smogė kumščiu į kito vaiko kompiuterio monitorių ir pastarajam į veidą.</i>
Artimoji aplinka	<i>Sėdintis vienas už kito žaidė, staiga pakilo, smogė kumščiu į kito vaiko monitorių, į veidą. Erzina tiek auklėtojos, tiek kiti vaikai. Dažnai erzina vien savo buvimu šalia.</i>
Totalus priešiškumas	<i>Smogė kumščiu į veidą, bandė smogti darbuotojai, spėjo koja įspirti šešiamečiui į galvą. <...> kad jis taip elgiasi: persekioja, tampo už plaukų, spardosi, kanda... Net auklėtojas muša. Jis akylai stebi kiekvieno vaiko ar įstaigos darbuotojo elgesį. Prieina prie pasirinktų asmenų ir jiems grasina nužudysiąs, papjausiąs ar kitaip sužeisiąs.</i>
Kalbinė komunikacija	<i>Jis neklausė žodžių. Kartą paėmęs kietą žaislą aštrų jo kampą įrėmė man į nugarą sakydamas: Jei tai būtų peilis, ar išsigąstum? Atsakant teigiamai, jis tiesiog nueidavo netęsdamas tarpasmeninės komunikacijos. Tačiau atsakant neigiamai, jis sureaguodavo agresyviai – kalbėdavo keiksmažodžiais, gestais, demonstruodavo agresiją. Po agresyvaus elgesio proveržio kalbėjo neaiškiai.</i>
Nesaugumas	<i>Nors aš su juo elgiausi draugiškai, berniukas mane sekdamas iš paskos ne kartą yra pasakęs: Aš tavęs bijau, tu mane nori nužudyti. Bandžiau klausti, kodėl jis taip manęs, teigė, kad matęs tai iš mano akių.</i>
Triukšmas	<i>Maigoma klaviatūra skambėjo per garsiai, dėl šios priežasties jam sudavė. Kitų savo veiksmų jis neprisimena. Vaikai, kurie garsiai kalbėdavo, išdykaudavo, vėliau ar anksčiau būdavo nuskriaudžiami Andriaus. Juos sekiodavo iš paskos ir įkąsdavo, įspirdavo ar sulaužydavo tų vaikų daiktus.</i>
Įniršio suvokimas/vertinimas	<i>Pyktį išprovokavo už jo sėdėjęs berniukas, kurio maigoma kompiuterio klaviatūra skambėjo per garsiai. Dėl šios priežasties jam sudavė. Kitų savo veiksmų neprisiminė. Teigė, kad jis nekaltas.</i>
Nusiramimimas	<i>Vienintelis dalykas, kurį jaunuolis įvardijo kaip raminaimą – tylą. Noriu tylos.</i>
Pomėgiai	<i>Patinka piešti.</i>

Išanalizavus 3 lentelėje pateiktus duomenis galima įžvelgti, kad vaikų, sergančių šizofrenija, agresyvų elgesį provokuoja triukšmas, totalus priešiškumas visiems, ypač esantiems artimoje aplinkoje, nes žmonės erzina vien buvimu šalia. Agresyvus elgesys yra susijęs su nesaugumo jausmu, klaidėjimine jo interpretacija, menka saviverte. Po agresyvaus elgesio priepuolių tiriamieji mažai ką atsimena, apie savo jausmus kalba nenoriai ir miglotai. Vienas tiriamasis po tokių savo veiksmų tarsi išsigąsdavo ir užsidarydavo savo kambaryje. Garsiai kalbėdavo, pats su savimi ginčydavosi. Mama teigė, kad „toku metu kurį laiką į kambarį užėti niekas negalėdavo, nes būdavo grasinimų iššokti pro langą, jei kuris nors užeis“. Jis daugiau už kitus tiriamuosius turėjo teigiamų tarpusavio santykių patirties iki patirto smurto mokykloje. Galima įžvelgti, kad didesnė teigiamų emocinių santykių patirtis yra susijusi su didesne asmenybės saviverte, saugumu ir savo elgesio suvokimo galimybe. Ypatingas vaidmuo agresyvaus elgesio paleidžiamajame mechanizme tenka triukšmui. Tai susiję su asmens negėbėjimu nuslopinti savo paties reakcijos į nemalonų dirgiklį (sensorinės integracijos problemos), su neįsisąmonintų praeities išgyvenimų veikimu dabartyje (smurtą patiriant visada buvo triukšminga, triukšmo metu išgyventas bejėgiškumas, pažeminimas). Jausmų ir savęs paties nepažinimas, sudarantis prielaidas pykčio ir agresyvaus elgesio proveržiui, yra socialinio pasmerkimo, pažeminimo priežastis. Pykčio jausmo nesusiejimas su savimi pačiu ir savo patirtimi neleidžia normaliai išgyventi kaltės ir išaugti iš situacijos, kurioje netinkamai elgtasi. Tai verčia išgyventi ištisinę nesaugumo, nusivylimo savimi ir pažeminimo būseną, kurią galime interpretuoti kaip vidinį triukšmą, kuris geštalo psichologijoje reikštų nesuirčiusius geštaltus, o psichoanalizėje – nesuvoktas, neįsisąmonintas patirtis. Išoriniam triukšmui veikiant, mažėja asmens galimybė adaptuotis, vidinė įtampa (reakcija į vidinį triukšmą) suintensyvėja, darosi nebepakeliama – artimiausioje, triukšmą sukėlusioje aplinkoje niekuo dėti asmenys tampa agresijos aukomis.

Apibendrinanti schema pateikiama 2 paveiksle. Iš jo matyti, kad nesaugumo jausmas, pasireiškiantis būnant tarp žmonių ar dirglumą sukeliančiose situacijoje, didina pykčio, kaip neįsisąmoninto jausmo, pasireiškimo galimybę.

2 pav. Savivertės, pykčio, agresyvaus elgesio ir jo pasekmių sąsajos

Išorinė kontrolė ir pakankama savivertė padeda suvokti pykčio proveržio pasekmę, bet didina nusivylimą savimi, stiprina savęs paties netekimo jausmą (tapatybės krizę). Kaltės išgyvenimas gali padidinti nesaugumą, paskatinti savęs žalojimą ar savižudybę. Jei asmeniui padedama išgyventi kaltę stiprinant savęs paties pažinimą ir savivertę, asmenybės vystymasis pakrypsta pageidaujama dvasinio augimo kryptimi. Psichosocialinės pagalbos specialistai gali padėti išgyventi kaltę.

Vaikų, sergančių šizofrenija ir išgyvenusių smurtą bei linkusių agresyviai elgtis, piešinių ir pomėgių analizė. Kokybės, apibūdinančios piešinius ir pomėgius, pateiktos 4 lentelėje.

4 lentelė. Vaikų, sergančių šizofrenija, piešinių analizė

Tema	Liudijimai (stebėjimo, interviu duomenys)
Dėmesio sutelkimas į griūvantį pasaulį	<i>Kartais užsiimdavo tekstų nurašymu iš knygų. Tekstą pasirinkdavo trumpą, tačiau ne iš bet kokių knygų, o iš tų, kuriose aprašytos katastrofos, karai... Vietoj mašinų, namų, šeimos pradėjo piešti kryžius, kapines, žemę, juodą dangų.</i>
Chaotiškumas	<i>Piešdavo labai retai, dažniausiai tai net nebūdavo piešinys, o chaotiškos linijos.</i>
Kova	<i>Rinkdavosi kompiuterinius žaidimus (strateginius, imituojančius karą).</i>
Spalvos	<i>Iš šviesių spalvų pereita tamsių link (pilky, juody, nors dominavo ir balta).</i>

Apibendrinant piešinius, galima įžvelgti, kad vaikams, sergantiems šizofrenija ir linkusiems į agresyvų elgesį, būdingas noras apginti save ir savo vietą gyvenime, tačiau savęs ir gyvenimiškųjų situacijų pažinimas yra nepakankamas,

nėra aiškios ateities vizijos, vyrauja neigiamos emocijos ir įstrigimas griūvančio pasaulio situacijoje.

REZULTATŲ APTARIMAS

Vaikas, sergantis šizofrenija, agresyvaus elgesio išmoksta šeimoje, jį didina socialinis atstūmimas arba staigus turėtų šiltų emocinių kontaktų praradimas. Socialinis atstūmimas gali būti interpretuojamas kaip stigmatizavimas, o stigmą M. Pompili ir A. Fiorillo (2015) sieja su blogesniais sergančiųjų gydymo rezultatais ir didesne patologija: mąstymo sutrikimais, blogesniu gebėjimu prognozuoti situaciją, blogesne emocinių impulsų kontrole. Įžvelgėme, kad šizofrenija sergančių vaikų agresyvūs veiksmai pasireiškia spontaniškai, nukreipti į artimiausią aplinką, aplinkiniams žmonėms nesuvokiami, jų atsiradimas susijęs su triukšmo poveikiu. Tyrimų, analizuojančių triukšmo poveikį šizofrenija sergančių vaikų žiaurumui, pasigendama, bet remdamiesi esamų tyrimų duomenimis galime tvirtinti, kad miesto ir socialinės aplinkos triukšmas blogina darbinę atmintį, atpažinimo ir verbalinius gebėjimus, kognityvinį funkcionavimą (Wright et al., 2016). Darbinės atminties nepakankamumas yra susijęs su blogesne emocinių impulsų kontrole (Eich et al., 2012). Šiuo teiginiu remdamiesi galime tvirtinti mūsų prielaidą, kad triukšmas skatina šizofrenija sergančių vaikų agresyvumą.

Įžvelgėme šizofrenija sergančių vaikų agresyvus elgesio ryšį su nesaugumo jausmu, menka saviverte, išeities nematymu ir neišsąmonintu savo elgesiu, kurio jie negeba verbalizuoti. A. Bepalov'as ir C. Klein'as (2014), tirdami sergančiuosius šizofrenija, aptiko ryšį tarp vaikystės traumos, nepakankamo verbalinio intelekto ir nepakankamo išsilavinimo – trauma pablogina verbalinio intelekto vystymąsi. Vaikų, sergančių šizofrenija, menka savivertė ir patirti pažeminimai stiprina paranojiškus kliedesius, jų nesąmoningumo būseną agresyvaus elgesio metu stiprėja, tad elgesys tampa visai nekontroliuojamas, o jo pasekmės susijusios su asmenybės socialiniu pasmerkimu (nuvertinimu). Visa tai išgyvenama kaip patekimas į katastrofą, iš kurios negalima išsigelbėti, todėl vaikai sutelkia dėmesį į griūvantį pasaulį ir neadekvačiai mėgina gelbėtis provokuodami konfliktus. Neišsąmoninti agresyvaus elgesio priepuoliai stiprina svetimumą ir priešišumą socialiniam pasauliui. S. Eich'as ir kt. (2012) atkreipia dėmesį į sergančiųjų šizofrenija nepakankamą darbinę atmintį, nepakankamą nesvarbios informacijos, saugomos atmintyje, slopinimą ir ignoravimą, negebėjimą kontroliuoti dabartyje aktualios ir nesvarbios informacijos sąveikų, ir tai aiškina ventrolateralinės prefrontalinės žievės aktyvumo padidėjimu. Darome prielaidą, kad nekomfortinė, triukšmo sukelta dabarties būseną paskatina dabartyje neaktualios informacijos (ankstesnių trauminių išgyvenimų prisiminimų) proveržį, pablogina pažintines funkcijas ir elgesį.

Apibendrinami įžvalgas rekomenduojame struktūrinti vaikų, sergančių šizofrenija, laisvalaikį, jo metu organizuoti tikslingas, vaikui priimtinas veiklas. Tai leistų jiems sustiprinti savivertę ir motyvuotų laikytis socialinio elgesio normų.

Vaikui, sergančiam šizofrenija ir linkusiam į agresyvumą, būdingas psichikos nestabilumas, tad užsiėmimų metu reikėtų jiems skirti pakankamai erdvės, galima panaudoti stalus su pertvaromis, kad būtų išvengta nereikalingų aplinkos dirgiklių ir nenukentėtų niekuo dėti kiti vaikai.

Skatinkime vaikų, sergančių šizofrenija, piešimą, nes jis sudaro galimybę išreikšti vidinius išgyvenimus, leidžia atsiverti pasauliui, tai mažina emocinę įtampą, silpnina neigiamas emocijas, didina savivertę.

Vaikų, sergančių šizofrenija ir linkusių agresyviai elgtis, aplinkoje turi būti tylu, nes tai padeda susikaupti ir neprovokuoja agresijos priepuolių.

Pokalbis apie piešinius gali padėti atrasti temas, kuriomis vaikas išdrįsta kalbėti. Pokalbiai apie jausmus, padrašinimas kalbėti apie skaudžius išgyvenimus, emocinės paramos teikimas kalbant apie ankstesnio gyvenimo traumas leidžia vaikui, sergančiam šizofrenija, atrasti jausmus, padedančius būti suprastam ir adaptuotis, silpnina blogos adaptacijos padarinį – priešišką visiems ir grėsmės laukimą iš visų.

Apribojimai. Šizofrenija yra susirgimas, kuriam būdingi psichozės epizodai, tad biologinės priežastys ir medikamentinis gydymas yra labai svarbūs ir negali būti ignoruojami aiškinantis psichologinių veiksmų poveikį vaikų, sergančių šizofrenija, žiaurumui. Tikslinga duomenis patikrinti atliekant kiekybinį tyrimą.

IŠVADA

Individualizuotas, kryptingas, vaiko, sergančio šizofrenija, laisvalaikio organizavimas, atliepiantis pomėgius, kuria saugią psichosocialinę aplinką, kurioje didėja vaiko saugumas ir mažėja agresyvaus elgesio tendencija.

LITERATŪRA

- Albertyn, L. (2012). Zero degrees of empathy: A new theory of human cruelty. *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 24 (2), 173–175.
- Bespalov, A., Klein, C., Behl, B. et al. (2012). Development of disease-modifying treatment of schizophrenia. In *Novel Antischizophrenia Treatments* (pp. 419–442). Springer Berlin Heidelberg.
- Campellone, T. R., Caponigro, J. M., Kring, A. M. (2014). The power to resist: The relationship between power, stigma, and negative symptoms in schizophrenia. *Psychiatry Research*, 215 (2), 280–285.
- Coggins, J., Fox, J. R. (2009). A qualitative exploration of emotional inhibition: A basic emotions and developmental perspective. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 16 (1), 55–76.
- Eich, T. S., Nee, D. E., Insel, C. et al. (2014). Neural correlates of impaired cognitive control over working memory in schizophrenia. *Biological Psychiatry*, 76 (2), 146–153.

- Gur, R. C., Calkins, M. E., Satterthwaite, D. et al. (2014). Neurocognitive growth charting in psychosis spectrum youths. *JAMA Psychiatry*, 71 (4), 366–374.
- Hasson-Ohayon, I., Mashiach-Eizenberg, M., Elhasid, N. et al. (2014). Between self-clarity and recovery in schizophrenia: Reducing the self-stigma and finding meaning. *Comprehensive Psychiatry*, 55 (3), 675–680.
- Lien, B. Y. H., Pauleen, D. J., Kuo, Y. M., Wang, T. L. (2014). The rationality and objectivity of reflection in phenomenological research. *Quality & Quantity*, 48 (1), 189–196.
- Peeters, S. C., van de Ven, V., Gronenschild, E. H. M. et al. (2015). Default mode network connectivity as a function of familia and environmental risk for psychotic disorder. *PLoS One*, 10 (3), e0120030.
- Pompili, M., Fiorillo, A. (2015). Aggression and impulsivity in Schizophrenia. *Psychiatric Times*, 32 (7), 12–21.
- Virbaliienė, A., Žydžiūnaitė, V., Katiliūtė, E. (2006). Grindžiamoji teorija – kokybinė edukologijos tyrimų metodologijos strategija. *Pedagogika* 83, 57–63.
- Wright, B., Peters, E., Ettinger, U., Kuipers, E., Kumari, V. (2014). Understanding noise stress-induced cognitive impairment in healthy adults and its implications for schizophrenia. *Noise and Health*, 16 (70), 166.

ENVIRONMENTAL INFLUENCE ON THE AGGRESSIVENESS IN CHILDREN WITH SCHIZOPHRENIA

Jūratė Sučylaitė, Jurgita Platakytė

Klaipėda university

ABSTRACT

Background. This article analyzes aggressive behaviour of schizophrenic child and its characteristics. It examines what factors provoke aggressive behaviour, what activities are useful to strengthen their social adaptation. There are scientific articles with discussions about schizophrenic patients' feelings, neurobiological activities, but it is a lack of concrete case analyses, helpful to understand psychological and social causes of schizophrenic patient aggressive behaviour, and to create methodical techniques how to work with these children having goal to reduce aggressive behaviour.

The aim of this article is to explore psychosocial environmental impact on aggressiveness of children, suffering from schizophrenia.

Methods. Qualitative research was selected, phenomenological observation and a short interview with children's mothers and nurses were used for data collection, and the examination of the documents (drawings) was used, too. Data were summarized using qualitative content analysis, as well as grounded theory strategy. The study involved four school-age patients with schizophrenia. Recorded materials of observations and interviews were analyzed as the text.

Results. Schizophrenic child has learned aggressive behaviour in the family; social rejection or sudden loss of warm emotional contact strengthened aggressiveness; aggressive actions occurred spontaneously and were directed to the imme-

diate surroundings; these actions were incomprehensible to people; emergence of noise provoked aggressive actions. Aggressive behaviour is associated with insecurity, low self-esteem, failure to understand the cause of aggressive behaviour attacks reinforces alienation and hostility to the social world. Unconscious aggressiveness intensifies during its performance, so the behaviour is completely out of control; its consequences are related to the personality's social devaluation. All these things are experienced as an access to the catastrophe from which the man cannot be saved, so the children focus on the crumbling world and inadequate attempts to escape, provoking conflicts. Quiet environment and drawing strengthens the self-esteem of individuals and calms.

Conclusion. Personalized, targeted organization of leisure, responding to the interests of children with schizophrenia, creates the psychosocial environment, where the child's safety increases, and aggressive behaviour trend reduces.

Keywords: children with schizophrenia, aggressive behaviour, psychosocial environment, drawing.